

го человека. Как отмечает Н. Соболева, на фоне общего кризиса легитимации и страхов перед ростом цен, безработицей, преступностью, невыплатой заработной платы, пенсий, голода происходит сужение уровня доверия в украинском обществе – 80 % респондентов не доверяют окружающим¹. В такой ситуации человеку остается рассчитывать только на себя, приватизируя при этом и социальные риски. Тем более вездесущность риска проявляется в том, что он реально присутствует в сфере человеческого восприятия благодаря телевидению и другим «мейнстримовым» медиа. При этом телевидение (и украинское телевидение в этом смысле весьма показательно) имеет тенденцию «драматизировать» социальную реальность, представляя события в виде зрелищных сенсаций, которых в медийном пространстве присутствует настолько много, что в итоге зло и насилие становятся банальной повседневностью.

Оценивая социальные риски в масштабах общества, индивид реинтерпретирует их в категориях индивидуальной опасности, теряя при этом способность соотносить общественные вопросы и личные проблемы, видеть связь между ними. Негативными социальными эффектами такой приватизации рисков являются равнодушие к общественным вопросам, эгоизм и, наконец, «банализация зла» как форма «воплощенного» эмоционального опыта индивида, предполагающая стратегию оправдания своих действий/бездействий. «Банализация зла» в таком контексте – это попытка трансформировать причину негативных социальных явлений и событий таким образом, чтобы чувству личного «Я» был нанесен наименьший ущерб.

С. В. Шерстюк, кандидат економічних наук

ПРАВОВИЙ НІГЛІЗМ ЯК АНТИПОД ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ

Сучасна Україна розвивається на конституційно визначених засадах демократичної, соціальної, правової держави. Така держава неможлива поза правовою культурою кожного з її громадян, яка зумовлює загальну повагу до права в суспільстві, культивування принципу верховенства права і, отже, реальне функціонування всіх інших інститутів держави.

Узагалі, поняття «культура» відображає рівень матеріального і духовного поступального розвитку людства. Право є надбанням духовної культури суспільства. Правосвідомість – передумова і складова частина правової культури.

¹ Соболева Н. Чого бояться українці? / Н. Соболева // Країна: тижн. журн. по-українськи. – 2013. – 21 берез. (№ 11).

Правова культура – це позитивна якість розвитку правового життя суспільства та особистості. Правова культура суспільства – позитивна якість розвитку правового життя суспільства, що забезпечує його стабільність, подальший прогрес.

Антиподом правової культури є правовий нігілізм суспільства і особистості.

Правовий нігілізм – стан правової свідомості людини та політико-правової культури суспільства, за наявності якого заперечується абсолютна цінність держави, державної організації та правової системи, здійснюються всупереч природі сучасного суспільства вольові спроби їх подолання заради досягнення корпоративно-ідеологічних цілей.

Правовий нігілізм завжди поєднаний із негативним ставленням до права, юридичних професій, передбачає існування в державі вольових адміністративних (позаправових) методів управління.

Об'єктивні передумови правового нігілізму кореняться у відсутності глибоких демократичних традицій, стійкому консерватизмі, недостатньому використанні потенціалу народу.

Правовий нігілізм – це деформований стан підсвідомості особистості, суспільства, групи, що характеризується ігноруванням вимог закону, цінності права, зневажливим ставленням до правових принципів і традицій, однак виключає злочинний умисел. Разом з тим правовий нігілізм породжує правопорушення, у тому числі кримінальні злочини.

На сьогодні причинами вияву правового нігілізму в Україні, на нашу думку, є:

1) *соціальні* – напруженість як результат послаблення соціальної відповідальності держави та невірноваженість його соціальної політики. Нерегулярна оплата праці, регулярне підвищення вартості комунальних послуг (з метою доведення їх до європейських цін), низький рівень соціального забезпечення (особливо за наявності інфляції) населення – усе це прямо або опосередковано провокує нігілістичне ставлення до права і закону незалежно від соціально-психологічної стійкості особистості;

2) *економічні* – низький темп становлення та розвитку української економіки як незалежної саморегульованої системи, світова економічна криза, залежність від іноземних позик України. У зв'язку з неможливістю та нездатністю швидко адаптуватися до нової економічної ситуації більшість громадян лишилися звичних умов трудової діяльності, унаслідок чого виникли невдоволеність, апатія, агресивність, невпевненість у завтрашньому дні, зневіра у закони;

3) *політико-ідеологічні* – проблеми формування політичної системи українського суспільства виявили неспроможність демократичних суспільних сил реагувати на швидкі історичні перетворення, падіння сталих ідеалів, низький

рівень правосвідомості і, як наслідок, руйнування системи правового виховання, що існувала раніше. Так, зі вступом у дію принципу: «дозволено все, що не заборонено законом» більшість громадян сприйняла це як вседозволеність;

4) *юридичні* – відсутність послідовності, логічності законів та підзаконних актів, що приймаються, їх суперечливість підривають віру в законність та служать підґрунтям для правового нігілізму. До того ж корумпованість правоохоронних органів та судів створює умови і можливості «обійти» закон, породжують нестійкість правової поведінки.

Отже, неупорядкованість законодавства, його нестабільність та суперечності, низька правова культура, відсутність реального механізму введення в дію та виконання законів та деякі інші причини, зазначені вище, сприяють існуванню і поширенню правового нігілізму.

До спеціальних засобів мінімізації правового нігілізму слід віднести: вдосконалення системи правотворчості, забезпечення відповідної якості законів, що приймаються, наявність розвиненої та дієвої системи правозастосовної діяльності, підвищення ефективності і законності діяльності правоохоронних та судових органів, підвищення рівня правосвідомості та правової культури громадян.

Але де ж межі правової культури? Де саме вона закінчується і починається правовий нігілізм? Незнання особою принципів права – це правовий нігілізм? Слід зазначити, що, на жаль, не кожний випускник вищого юридичного закладу може розкрити зміст принципів права, а що вже казати про пересічних громадян.

На нашу думку, правова культура не залежить від права (у цьому контексті під правом розуміють насамперед юридичне право). Жодні закони не зможуть підняти її рівень шляхом декларування окремих норм. Правова культура з'являється не із документів – її там бути не може; правова культура з'являється із життя. Процес її становлення характеризується формуванням певних культурно-правових цінностей, сформованих певною національною часово-просторовою дійсністю.

Шлях подолання правового нігілізму – побудова правової держави, усвідомлення її абсолютної цінності, становлення і закріплення правового характеру взаємовідносин громадянина, влади та держави.

Які люди – така культура, у тому числі й правова; яка правова культура – така й держава; яка держава – таке й життя. На жаль, сьогодні складається враження, що держава не зацікавлена у підвищенні рівня обізнаності населення в змісті процесів, які відбуваються у суспільстві, тому очікувати від неї дій, покликаних сприяти розвитку правової культури, правосвідомості громадян, мабуть, не варто. Лишається надія на громадські організації, викладачів вищих навчальних закладів, учителів шкіл, вихователів дитячих садків та родинні високоморальні відносини.